

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Democratie. Theorie en Praktijk

Verweij, P.

Citation

Verweij, P. (1983). Boekbespreking van: Democratie. Theorie en Praktijk. *Acta Politica*, 18: 1983(3), 385-387.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452405>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452405>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

werk op dit terrein. De betekenis van deze statistische analyses kan men evenwel gemakkelijk overschatten. De gevonden verbanden, die weliswaar als 'verklaringen' en 'oorzaken' worden aangemerkt, worden namelijk vrijwel niet geïnterpreteerd of verduidelijkt en de kwaliteit van de informatie, die als grondstof fungeert (gegevens over de partijverhoudingen, de meting van bij voorbeeld de macht van belangengroepen) onttrekt zich aan de waarneming en roept soms twijfels op. Wat het eerste betreft, zou het bijvoorbeeld interessant zijn te vernemen, hoe en waarom het bestaan van vakbonden verbonden is met een laag geweldsniveau, waarom het mensenrechtbeleid kennelijk geen verband houdt met de mate van gewelddadigheid in de samenleving, of waarom veel welzijnsbeleid kennelijk geen effect heeft op het welzijn. Bertrand waagt zich echter niet aan eigen interpretaties; hij hoopt slechts, dat de empirische data van dit onderzoek de theorievorming op het gebied van de politieke democratie kunnen bevruchten (p. 235). Wat de kwaliteit van de data betreft, Bertrand geeft weliswaar duidelijke bronvermeldingen, doch over de kwaliteit van deze bronnen en van de bronnen van deze bronnen zegt hij niets. De Amerikaanse 'indicator'-studies gebruiken bijvoorbeeld vaak de archieven van de New York Times, een bron met beperkte kwaliteit met name voor niet-Amerikaanse gebeurtenissen; Bertrand zelf neemt als eigen bron Goedvolk's Keesings Landenvademecum ter hand, zonder van enige kritische overwegingen blijk te geven. Bij cross-nationaal onderzoek is de kwaliteit van de gegevens, en met name een constante kwaliteit voor de verschillende landen, van essentiële betekenis en het probleem is nu, dat deze kwaliteit sterk varieert voor bijvoorbeeld ontwikkelingslanden, oostbloklanden of westerse landen. Soms is het materiaal zelfs geheel onbruikbaar, omdat er bijvoorbeeld geen sprake is van een nationaal politiek systeem of een staat in de Weberiaanse zin, waarover men enigerlei meting zou kunnen verrichten.

Wanneer Bertrand de vrucht van veel werk presenteert in de vorm van een overzichtstabel van democratiescores voor 115 staten (p. 168-171), is het dan ook de vraag, of men veel wijzer wordt door bijvoorbeeld de ongeveer gelijke scores voor 'liberal democracy' van landen als Sri Lanka, Canada en Chili (resp. 36,5, 37,5 en 39,5 – de laagste score krijgt Mali met 0,0, de hoogste gaat naar Denemarken, Luxemburg, Nederland en Zwitserland met 43,5). Voor een inzicht in de feitelijke politieke verhoudingen in een land levert het 'political indicator'-werk op deze manier weinig houvast. Naarmate meer landen worden 'meegenomen', lijkt de realiteitswaarde van begrippen als democratie te dalen en lijkt de analyse steeds meer op holle, formeel-experimentele *Spielerei* of 'methodolatrij'. Dit ernstige gebrek had Bertrand enigszins kunnen ondervangen door bijvoorbeeld enige landen als *case-studies* te selecteren, waarin hij de betekenis van 'democratie', 'welzijn' en het verband daartussert had kunnen illustreren *in vivo*. Daarvoor was echter een ruimere opzet nodig geweest. Zoals het boek er nu ligt, vormt het een goed specimen van de 'cross-national political and social indicators movement' en vertoont het de aantrekkelijke en de zwakke kanten van deze onderzoeksrichting.

B. J. S. Hoetjes

J. J. A. Thomassen (red.), **Democratie-theorie en praktijk**. Alphen aan den Rijn (Samsom), 1981, 350 p.

'De democratische methode is die institutionele regeling om tot politieke besluitvorming te komen waarbij individuen de beslissingsmacht verkrijgen door middel van een concurrentiestrijd om de stemmen van de burgers'.¹ Deze omschrijving van democratie door Joseph A. Schumpeter betekent enerzijds een fundamentele breuk met de klassieke 18e-eeuwse opvattingen over democratie. Anderzijds heeft Schumpeter door deze omschrijving de basis gelegd voor de moderne politieke wetenschap. Zijn omschrijving van democratie vormt het vertrekpunt voor empirisch onderzoek naar en theorievorming over het functioneren van de moderne democratie. Deze centrale positie van Schumpeters opvattingen komt duidelijk naar voren in de bundel 'Democratie-theorie en praktijk' onder redactie van J. J. A. Thomassen. De verspreide kennis over democratie-theorieën en resultaten van empirisch onderzoek naar het functioneren van democratische stelsels is in 13 opstellen, geschreven door verschillende Nederlandse wetenschappelijke onderzoekers, bijeengebracht.

In het eerste opstel uit deze bundel beschrijft Donner de ontwikkeling van het democratisch denken. De geschiedenis van het denken over democratie – van de Grieken tot Rousseau en Marx – heeft vooral een normatief karakter. Deze opvattingen dienden immers om de bestaande machtsuitoefening te kritiseren. Wanneer het liberalisme, dat het denken over democratie op beslissende wijze heeft beïnvloed, een feitelijke macht is geworden, wordt dit normatieve karakter tot een probleem. Studies over de feitelijke machtsuitoefening, zoals van Mosca, Pareto en Michels op het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw en later de eerste empirische verkiezingsonderzoeken van onder andere Lazarsfeld en Berelson, tonen de kloof aan tussen de normatieve theorie en het feitelijk functioneren van democratische besluitvorming. De politieke wetenschap staat dan voor het volgende dilemma: 'Of men past zijn democratiebegrip aan bij de gevonden gegevens, of men houdt vast aan de principiële democratische uitgangspunten en komt tot een veroordeling van de bestaande 'schijndemocratie' (p. 36). Zoals uit het bovenstaande citaat al blijkt koos Schumpeter voor het eerste en legde hij zo de basis voor theorie en onderzoek van de moderne politieke wetenschap. Hiermee is de spanning tussen feit en norm geenszins verdwenen, zoals trouwens in alle sociale wetenschappen. De norm is alleen verbannen naar een terrein buiten de empirische theorie en onderzoek.

In het opstel van Daudt over het democratisch elitisme komt de verdere ontwikkeling van Schumpeters visie door Dahl aan de orde. Dahl deelt Schumpeters opvatting dat het kenmerk van democratie gelegen is in de concurrentie van politici om de gunst van de kiezers. Maar 'de politieke leiders moeten ook winnende coalities smeden door uiteenlopende groepen verschillende voordelen te beloven' (117). Democratie is daarom voor Dahl het toezicht van de burgers op de heerschappij van concurrerende politieke leiders. Tegenstanders van zijn visie zoals bij voorbeeld Bachrach en Baratz spreken in dit verband van democratisch elitisme, omdat de door Dahl veronderstelde spreiding van macht over verschillende centra,

volgens hen niet in overeenstemming is met de feiten. De concurrerende politieke leiders van Dahl vormen voor hen een concurrerende elite, wiens handelen door verkiezingen wordt gelegitimeerd.

Concurrentie is een begrip uit de economische theorie. Schumpeter heeft dit begrip overgebracht naar de politieke theorie. Dit gaf een nieuwe impuls aan de ontwikkeling van de politieke theorie. De economische theorie van de politieke besluitvorming, die in deze bundel door Van den Doel en Grondsma besproken wordt, was hiervan het resultaat. De vraagstelling van deze nieuwe politieke economie luidt: 'of de stemmenmaximalisatie van de politicus in overeenstemming te brengen is met de maximale behoeftenbevrediging van de burgers als consumenten van collectieve en semi-collectieve goederen en diensten' (p. 91). Dit artikel geeft een aantal conclusies en inzichten die ook in 'Democratie en welvaarts-theorie' van Van den Doel zijn terug te vinden. Een vergelijking van overlegdemocratie en representatieve democratie toont volgens de nieuwe politieke economie het volgende aan. In een overlegdemocratie worden minder behoeften bevredigd en deze is dus economisch gezien inefficiënt. In een representatieve democratie is dit wel mogelijk. Alhoewel alleen een tweepartijstelsel een maximale behoeftenbevrediging kan garanderen. De vraag is echter wel in welke mate hier nog van representatie gesproken kan worden.

De thematiek van representatie wordt door Thomassen besproken in een tweetal artikelen. In het artikel 'Politieke representatie' besteedt hij aandacht aan het rolmodel, consensus-model en het politieke partijenmodel van politieke representatie. De rol van de kiezer in een representatieve democratie komt in het tweede artikel van Thomassen aan de orde. De vooronderstelling van de nieuwe politieke economie, en ook de consequentie van Schumpeters opvatting, dat de kiezer rationeel kiesgedrag vertoont, is een niet gering probleem. Ook de hieraan voorafgaande vraag, of men überhaupt zal gaan stemmen blijkt minder op basis van rationele overwegingen beantwoord te worden. Thomassen schrijft: '... naar mate men zich minder verwant voelt met een bepaald kerkgenootschap neemt ook de identificatie met de tot de desbetreffende zuil behorende politieke partij af, en voelt men zich minder geroepen te gaan stemmen' (175).

Dit gezichtspunt van de identificatie van de kiezer met zijn zuil, kerk en partij, vormt het vertrekpunt van de theorie van de pacificatie-democratie. Dit opstel van Lijphart geeft een aantal visies die reeds in zijn bekende studie 'Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek' naar voren waren gekomen. Een verdeling van de samenleving in gesloten groepen, de zuilen, met samenwerking aan de toppen van deze zuilen, biedt de mogelijkheid van een stabiele democratie in een sterk verdeelde samenleving. Zeer opmerkelijk in dit verband is het pleidooi van Lijphart in zijn opstel, dat de pacificatie-democratie een politieke oplossing kan bieden voor de rassenproblemen in Zuid-Afrika.

De stabiliteit van een pacificatie-democratie berust op een compromis tussen leidinggevende elites van de verschillende zuilen. Lange tijd heeft dit aspect van de verzuiling het karakter van de Nederlandse politiek bepaald. De deconfessionalisering, de hiermee samenhangende democratiseringsbeweging van de jaren zestig, en de uitbouw van de verzorgingsstaat, hebben hierin verandering gebracht. De

democratiseringsbeweging heeft het belang van participatie voor de democratie naar voren gebracht. In het artikel van Irwin en Andeweg komen de twee belangrijkste aspecten van participatie voor de besluitvorming aan de orde. Namelijk, het vormende of ontwikkelingsaspect van participatie en het instrumentele aspect. Wat betreft dit laatste veronderstelt de theorie dat een bredere participatie een betere besluitvorming mogelijk maakt. De verdere uitbouw van de verzorgingsstaat moet worden gezocht in het inspelen van politici op wensen en verlangens van (groepen) kiezers, soms dwars door de zuilen heen.

Van Putten beschrijft en analyseert deze ontwikkeling in zijn bijdrage 'De toekomst van de democratie'. Ontstaan en ontwikkeling van de verzorgingsstaat heeft grote gevolgen gehad voor de organisatie van de politieke macht. De rol van ambtenaren is zeer toegenomen, en ook de noodzaak van planning van het overheidsbeleid. Ringeling en Hoogerwerf besteden in hun bijdrage aan deze bundel hieraan aandacht.

Betekent deze nieuwe ontwikkeling – de democratiseringsbeweging en de uitbouw van de verzorgingsstaat – dat de politieke theorie over het functioneren van de democratie moet worden aangepast? Van Putten antwoordt ontkennend. Hij schrijft: 'De resultaten van de democratiseringsbeweging aan het eind van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig houden geen betekenisvolle falsificatie in van de theorie dat democratie niet veel meer is dan wat Schumpeter eronder verstaat. Het elitaire karakter van de politieke besluitvorming kan niet betekenisvol worden doorbroken. De elites bepalen zelf de grenzen van de invloed die zij willen ondergaan' (p. 300). Schumpeters visie biedt dus nog steeds een redelijk fundament voor het beschrijven en verklaren van het functioneren van de democratische besluitvorming. In de meeste artikelen van deze bundel is Schumpeter daarom een vast referentiepunt. Dit verleent het geheel van de bundel ook een zekere structuur. Want, als snel wordt een bundel over democratie niet meer dan een verzameling losse, niet samenhangende, opstellen rondom dit thema. Door verwijzingen naar elkaar in verschillende bijdragen wordt deze structuur nog versterkt. Als inleiding tot de problematiek van het functioneren van democratische besluitvorming lijkt me deze bundel dan ook geslaagd. Bovendien geeft de literatuur na elk opstel aanknopingspunten voor nadere verdieping van een bepaald aspect.

Toch is er enige reden tot somberheid. De westerse democratie is niet veel meer dan wat Schumpeter er reeds in 1943 over schreef. Gezien vanuit de normatieve opvattingen over democratie, de politieke filosofie, en gelet op de huidige verdeelingsproblemen, is er nog veel te verbeteren. Van de politieke wetenschap kan nauwelijks een bijdrage worden verwacht, want met de omhelzing van Schumpeters visie heeft ze norm en geweten buiten haar werkterrein geplaatst.

Noot

1. Joseph A. Schumpeter, *Kapitalisme, socialisme en democratie*, Hilversum/Antwerpen, 1967, p. 229.

P. Verwey